

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 13

27 maart 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,30
verschijnt wekelijks

Waar maak je je druk over?

De titel van dit praatje hoorde ik een paar weken geleden. Ik zat toen wat afgedraaid en slaperig in een late trein, en op een donker peron gaf een man met een bijzonder ver dragende stem een vaderlijke raad aan iemand, die blijkbaar aanzienlijk zwaarder aan 's werelds problemen moest tillen. Hij zei: „Wel nee kerel, als je wat ouder wordt, dan merk je vanzelf: je moet het allemaal veel meer filosofisch bekijken. Ik zeg maar altijd: Man, waar maak je je druk over? Denk je dat er over honderd jaar nog iemand is, die zich interesseert voor...?” Mijn trein reed weer, en wat over honderd jaar niemands interesse meer zou opwekken, dat ging in de mist der tijden voor mij verloren. Nu was ik daar niet zo rouwig om. Profeten die hun zelfgenoegzaamheid te kijk zetten in een zin die begint met „ik zeg maar altijd...” — och, als je daar het allerlaatste woord niet van hoort, dan kom je daar wel overheen. Maar iets in 's mans woorden bleef mij toch bezig houden, vooral ook omdat het mij een paar dagen later door een schrijven van doorwrochte cursiefjes nog eens werd voorgeschoteld, zij het in een lichte variant. „Je moet het allemaal veel meer filosofisch bekijken” — dat is een raad die er, denk ik, bij veel mensen wel in wil, het klinkt zo indrukwekkend, om niet te zeggen zo verheven wijs! Maar deze zogenaamd filosofische kijk, die er dan blijkbaar toe leidt, dat je je niet meer zo druk maakt — hoe oud zou je eigenlijk moeten worden om „van zelf te merken”, dat juist die kijk zo aanbevelenswaardig is?

Ik hoor bepaald niet meer tot wat tegenwoordig in een advertentie heet „de snelle jonge mannen”, maar ik laat mij toch niet aanpraten, laat staan dat ik het vanzelf merk, dat het van bijzondere wijsheid zou getuigen, je niet meer druk te maken. Het hangt er maar van af, waarover of waarvoor je je druk maakt! Er is inderdaad één uitgestrekt terrein, waarop we ons zonder enig bezwaar heel wat minder druk zouden moeten maken. Dat is het gebied van onze eigen kleine wensjes, verwachtinkjes en teleurstellinkjes. Maar al te graag blazen we die buiten alle proporties op tot iets geweldigs, waarover wij dan broeden en piekeren en wak-

ker liggen, en waardoor wij de misschien zwaarder wegende belangen van anderen eenvoudig voorbijzien. Rekening houden met de belangen van anderen als met die van jezelf, of in bijbelse formulering „zijn naaste liefhebben als zichzelf” — het is makkelijk gezegd, maar wie zichzelf een beetje kent, weet wat voor een heksetoer het is deze gulden regel inderdaad in praktijk te brengen. Ja het is zelfs moeilijk deze regel aan anderen voor te houden zonder daarbij het gevoel te hebben van de vos die de passie preekt. Wij hebben onszelf van nature toch al mateloos lief, en het psychologische klimaat van onze dagen brengt met zich mee, dat wij ons tot in den treure zo intensief mogelijk bezig houden met onze eigen o zo belangrijke persoonlijkheid. Er zou inderdaad heel wat gewonnen zijn, als wij er af en toe eens in konden slagen onszelf en ons eigen gewichtig gedoe wat van een afstand en met een glimlach te bezien. Veel van wat ons nu zo uiterst belangrijk voorkomt, zou dan een heel ander gezicht krijgen, wij zouden minder geboeid zijn door al de interessante rottigheid die wij tegenwoordig met zoveel animo opdelven uit onze eigen duistere ziel, wij zouden wat minder gauw medelijden hebben met onszelf, en minder neiging vertonen onszelf aan één stuk door te aaien! Wij zouden daardoor misschien wat

personalia

Prof. dr. Libbe van der Wal. Geboren in 1901. Studeerde klassieke letteren en filosofie in Groningen, was leraar in Zwolle en Groningen en is rector van het Grotius Gymnasium te Delft, waar hij tevens vanwege de Humanistische Stichting „Socrates” bijzonder hoogleraar in de wijsbegeerte is aan de Technische Hogeschool. Hij schreef „Problemen der zedelijke waardering” (uitg. Leopold, Den Haag), toneelstukken (Iphigeneia in Argos, Het werpen van de teerling, Schrijven is niet genoeg) en de romans „Waarheid wint” en „Te goed voor deze Wereld”. Onder het pseudoniem Tjalling Dix een paar detectiveromans.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 27 maart 1966

meer oog krijgen voor alles wat er buiten ons eigen kleine kringetje toch ook nog in de wereld gebeurt. Zeker, een als men het zo noemen wil filosofische kijk op dit terrein zou alleen maar heilzaam zijn!

Maar ieder die zich druk maakt voor dingen die niet in de eerste plaats hemzelf aangaan, moet die er ook aan beginnen zich telkens de vraag voor te leggen: „Zal er over honderd jaar nog wel iemand zijn die zich interesseert voor datgene, waar ik nu mee bezig ben?”

En moet hij dan, als hij tot de overtuiging gekomen is, dat hij daarop gerust „nee” kan zeggen — en dat zal wel vaak het geval zijn — moet hij dan zijn bezigheden maar staken? Natuurlijk niet. Dat zou er op neerkomen, dat het leven eenvoudig wordt langelegd, en dat men niets meer behoeft te doen.

Maar nu voorzie ik, dat men mij zal verwijten dat ik dit belachelijke resultaat alleen bereikt heb door aan te nemen, dat „zich druk maken” en „met iets bezig zijn” zo ongeveer hetzelfde betekenen. Maar dat is natuurlijk onzin en dat is ook zeker niet de bedoeling geweest van die profeet op het perron en ook niet van die cursiefschrijver. Nee, wat zij aanbevelen, dat is een meer filosofische levenshouding, die daarin bestaat, dat je je langzamerhand niet meer zo druk maakt, wat dan dus wil zeggen, dat je je niet meer zo opwindt, je niet meer ergert, je niet meer zo kwaad maakt en de verontwaardiging in je zelf versmoort. Wat zij mij m.a.w. trachten bij te brengen, dat is wat men ook wel genoemd heeft de filosofische berusting.

Wel, die filosofische berusting die men zich zoals men dan zegt bij het klimmen der jaren

Reserveer

19 mei a.s. (Hemelvaartsdag) voor

LANDDAG IN LAREN

Nadere mededelingen volgen nog
in het Woord van de Week van
2 mei a.s.

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15x23 cm.

Omvang ca 250 pag.s

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op
giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal Bureau Humanistisch Verbond
POSTBUS 114 — UTRECHT

moeizaam zou moeten veroveren, die kan me gestolen worden. Leo Polak heeft daartegen al krachtig geprotesteerd. Als, zo is de strekking van zijn betoog, als de filosofie o.a. de taak heeft de mensen de ogen te openen voor wat werkelijk van waarde is, dan zou men juist een filosofische opstandigheid moeten eisen overal daar, waar die waarden in het gedrang komen. En wat nu het klimmen der jaren betreft, misschien is het waar, dat oudere mensen minder gauw tot verontwaardiging komen, maar mag men hieruit zonder meer concluderen, dat ze wijzer geworden zijn? Dat geloof ik niet. En nu moet men mij goed begrijpen: ik ben bepaald niet bereid mee te doen aan de heersende mode, ik ben er dus niet vóór, dat de dienst uitsluitend wordt uitgemaakt door lieden onder de dertig, desnoods veertig jaar, en ik heb weinig waardering voor sommige ouderen, die zo bang zijn voor ouderwets te worden versleten, dat zij er om strijd van wens te getuigen, dat zij de jeugd zo bijster goed begrijpen en zo in alles met haar mee voelen. Maar ik wil mij ook niet schuldig maken aan de tegengestelde fout. De stelling dat het verstand pas met de jaren komt, lijkt mij even aanvechtbaar. Men springt tegenwoordig met de termen nieuw en modern om, alsof men daarmee de waarde van iets al voorgoed heeft vastgelegd. Dat lijkt mij een ongelukkig taalgebruik. Wat nieuw of modern of „het laatste” is, verdient misschien onze bewondering, maar dan niet omdat het nieuw of modern is. Dat is even onzinnig als wanneer men het om die redenen alleen afwijst. En zo is het ook met oude en jonge mensen, geen van beide groepen heeft de wijsheid in pacht. En als dus oudere mensen minder vatbaar zouden blijken voor verontwaardiging, dan mag men dat niet dadelijk toeschrijven aan grotere wijsheid. Er zijn dunkt me twee voor de hand liggende verklaringen: in de eerste plaats kan bij oudere mensen het vermogen verontwaardigd te worden zijn afgenomen. Misschien hebben zij zoveel teleurstellende ervaringen gehad, dat zij zich over geen vorm van onrecht meer verwonderen en dus geen verontwaardiging meer voelen over dat, wat zij in hun geestelijke moeheid niet anders verwacht hadden, misschien ook zijn bij hen, wat men niet onaardig noemt, „de fijne puntjes er wat af”, zodat alle reacties zwakker zijn geworden. En de andere mogelijkheid is dat grotere ervaring de ouderen in staat stelt eenzijdige en daardoor onbillijke reacties te corrigeren. Dan blijft dus de verontwaardiging uit, niet

omdat zij daartoe niet meer in staat zijn, maar omdat nauwkeurige kennis van de feiten hen brengt tot een milder oordeel. Het is duidelijk, dat alleen deze laatste vermindering van verontwaardiging beschouwd kan worden als een vooruitgang.

Nee, het vermogen verontwaardigd te worden, laten we dat alsjeblieft bewaren. Laat ik mijn bedoelingen mogen verduidelijken met een historisch voorbeeld. Het is deze maand precies zeventig jaar geleden, dat een Franse officier, overste George Picquart, een ontdekking deed, die zijn grote verontwaardiging wekte. Zestien maanden tevoren was de joodse kapitein Alfred Dreyfus beschuldigd van hoogverraad en na een proces achter gesloten deuren veroordeeld tot degradatie en levenslange verbanning naar het Duivelseiland. Picquart had het proces bijgewoond en was vast overtuigd van Dreyfus' schuld. Maar toen hij als hoofd van de Franse contra-spionage een onderzoek instelde naar eventuele medeplichtigen, kwam hij tot een heel andere conclusie: de stukken over de Franse verdediging moesten de Duitse attaché in handen gespeeld zijn door majoor Esterhazy, en Dreyfus was onschuldig veroordeeld. Picquart deelde zijn bevindingen mee aan zijn chef, maar deze was, zoals later de gehele generale staf, van oordeel, dat de zaak Dreyfus was afgedaan en niet meer moest worden opgerakeld.

Picquart weigerde in dit grove onrecht te berusten, hij werd van zijn functie ontheven en naar Tunis gezonden, waar het duidelijk werd dat men het op zijn leven gemunt had, maar hij slaagde er in samen met Dreyfus' broer Esterhazy aan te klagen, zij het zonder direct resultaat: de krijgsraad sprak hem vrij. Tien jaar lang heeft de Dreyfus-affaire het politieke leven in Frankrijk beheerst: de generale staf en de hoge geestelijkheid verzette zich tegen een herziening van het vonnis, die het aanzien van het leger zou aantasten en het vertrouwen in de rechtspraak zou ondermijnen, een forse anti-semitische propaganda deed natuurlijk ook zijn werk, en daartegenover stonden politici als Clemenceau en Jaurès en schrijvers als Anatole France en Emile Zola, die het recht niet wensten op te offeren aan het zogenaamde staatsbelang. Pas in 1906 werd Dreyfus volledig in zijn eer hersteld, het recht had gezegevierd, dan dank zij de nobele verontwaardiging van George Picquart. Had Picquart of had later Zola, die voor zijn bemoeiingen tot gevangenisstraf werd veroordeeld, zich minder druk moeten maken? Een andere vraag, die minder gemakkelijk te beantwoorden is: zou een Dreyfus-affaire nu nog een zelfde golf van verontwaardiging door Europa doen gaan? Ik ben er helaas niet zo zeker van.

LIBBE VAN DER WAL

schaduw

Een huis met antipoden.

Een huis met oogleden. Ik duw
mijn tegenstribbelende
schaduw voor mij uit,
om te verbranden in de zon,
om op te lossen in een steen

— er is een zwak contact in steen —

Ik draag mijn schaduw in een doos
als dood orgaan
naar een skelet op zoek.

Om te betasten
draag ik van schaduw een
ivoren aapje in mijn zak.

Ik zet een kleine vlezen
schaduw op de tafel
en blaas en blaas — fluorescent
nadert het beeld:
een contramens.

Sybren Polet

Uit: Honderd gedichten
van honderd dichters.

lezingen voor de radio

Zondag 3 april VARA 9.45 uur:

Mevr. A. A. BRUIJN-VAN LEEUWEN: „Iedere dag opnieuw”.

Zondag 10 april VARA 9.45 uur:

P. N. KRUYSWIJK: „Feest en werkelijkheid”.

Zondag 17 april VARA 9.45 uur:

A. KATAN: „Geen geloof en dus geen kracht?”

Zondag 24 april VARA 9.45 uur:

B. V. A. RÖLING: „Nogmaals: de humanisten en het oorlogsvraagstuk”.

(P. T. Raju is een leerling van S. Radhakrishnan en sterk door diens „idealistisch humanisme” beïnvloed. Raju zelf spreekt herhaaldelijk van een „kritisch-integraal humanisme”, dat hij ziet als synthese van ontwikkelingen in het Westerse, Indische en Chinese denken. De volgende passages zijn ontleend aan het Tijdschrift *Philosophy East and West* 5, 3 (oktober 1955).)

Uitgaande van de getallen 1, 2, 3, enz. kunnen we komen tot het begrip „oneindig”. Maar uitgaande van „oneindig” kunnen we de eindige getallen niet afleiden. Wanneer we 1 of een willekeurig eindig getal aftrekken van „oneindig” krijgen we nog steeds „oneindig”. We kunnen wel van het eindige en concrete komen tot het „oneindige” en ideale als limiet, maar niet omgekeerd.

Daarom moeten we in de filosofie uitgaan van de concrete werkelijkheid van de mens. Deze werkelijkheid van de mens hebben we allereerst te aanvaarden en te affirmeren. Aan die werkelijkheid zijn er twee kanten of dimensies, een inwaartse en een uitwaartse. De limiet van de uitwaartse kant, de uitwendigheid van de menselijke werkelijkheid is de „materie”; de limiet van de inwaartse kant, de inwendigheid van de menselijke werkelijkheid is „God” of „Absolute Geest”. Ook deze twee kanten of gerichtheden van de werkelijkheid van de mens moeten we affirmeren. De mens kan niet enkel leven als materie; doet hij dat dan handelt hij hoogstens als een bruto. Hij kan evenmin handelen als God of als het Absolute; doet hij dat dan is hij geen menselijk wezen.

Deze fundamentele hoedanigheid van onze menselijke werkelijkheid ervaren en beleven wij. Deze ervaring affirmeren wij door redelijke bezinning. Rede richt zich in beide dimensies van de menselijke werkelijkheid naar de kant van de activiteit en de materiële pool van ons bestaan en naar de kant van onze geestelijke waarden en de pool van de Absolute Geest. In de activiteit komen we als mensen tot wording. In de affirmatie van geestelijke waarden normeren we onze activiteit. Waarden en activiteit zijn de dimensies van de ethiek.

Het theoretisch ideaal kan alleen worden geconcretiseerd door een empirisch element. Levensidealen moeten worden geactualiseerd in concrete activiteit. Zo heeft Kant voor de Zuivere Rede een theoretisch en regulatief ideaal gesteld en voor de Praktische Rede een constitutief ideaal. Deze bijzonderheid van de Rede moet als zodanig door de filosofie worden onderkend en erkend. Wanneer „idealisme” dit niet erkent mondt het uit in moeilijkheden en anomalieën. De idealen van de rede zijn niet alleen actualiteiten die als

zodanig ontdekt worden maar ook idealiteiten die in de menselijke activiteit worden geconstrueerd. Uit de actualiteiten worden idealiteiten afgeleid. Idealiteiten worden in het menselijke handelen geactualiseerd.

Beide polen van het „idealisme” en het „actualisme” mogen niet absoluut worden gesteld. Ook onze rede is begrensd. Begrenzing hebben we in die zin te verstaan dat de rede wel uit het begrensde de limiet of het „onbegrensde” kan stellen maar uit de limiet of het „onbegrensde” niet het concrete kan afleiden. De rede leidt tot de opstelling van theoretische en praktische idealen. De verwelklijking van die idealen komt tot stand in onze concrete activiteit, zonder dat die activiteit ooit absoluut aan het ideaal beantwoordt.

De menselijke rede is eindig en de mens aan wie de rede toebehoort is eveneens eindig. Voor hem is het een noodzaak te komen tot weten, maar weten is nog niet zijn en het hebben van een ideaal is nog niet noodzakelijk het kunnen verwezenlijken ervan. De mens staat ergens midden tussen „materie” en „Oppergeest”. Beide polen zijn gemeenschappelijk aan alle mensen. Ieder mens is en eigen, individueel en bewust wezen; zijn ervaringen zijn van hem individueel, subjectief en privé. Hoewel mensen van elkaar verschillen en hun ervaringen individueel zijn, is er in hun aller werkelijkheid de dubbele gerichtheid naar het uitwaartse en inwaartse. De materiële wereld, als pool of limiet van de uitwaartse gerichtheid is gemeenschappelijk aan alle mensen. En evenzo is, wat niet algemeen erkend maar toch van beslissende betekenis is, de „Oppergeest” of „God”, als pool of limiet van de inwaartse gerichtheid, gemeenschappelijk voor alle mensen. Aldus zijn de mensen als een oneindig aantal draden gespannen tussen twee polen. Het gemeenschappelijke standpunt van alle filosofie is noch het Absolute noch de materie maar de mens zelf, die naar beide richtingen zijn bestaan transcendeert. Zo is de menselijke situatie. Zo is het standpunt van wat ik kritisch-integraal humanisme heb genoemd. Hier ligt een mogelijk vlak voor vergelijkende filosofie.

God en materie zijn alleen reëel in zoverre als de mens, die ze beide affirmeert, reëel is. Wanneer de mens wordt vergeten voor God of voor materie, dan mondt de filosofie niet alleen uit in valse gevolgtrekkingen, maar wordt ze tevens volkomen inadekwaaft als levensfilosofie. Het is niet toereikend om de mens aan te sporen tot een inwaarts inzicht, Hij moet ook naar buiten toe actief zijn. De wezenlijke menselijke polaire spanning trekt hem naar beide kanten.

HUMANISTISCHE CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN
opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van
contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct. aan postzegels insluiten. (adv.)